A Gazdasági és Monetáris Unió létrejöttének okai és folyamata

BROK ERIKA

Lépések a monetáris integráció irányába

Az Európai Unió létrehozása fordulópont az integráció folyamatában és a pénzügyi integrációban is. Az Unió 50. születésnapja alkalmával jelen cikkben áttekintjük az EU intézményi alapjainak fejlődéséhez hozzájárult több fontos szerződést, egyezményt, döntést.[1]

A Római Szerződés

A Római Szerződés (amely 1958. január 1-jén lépett hatályba) aláírásával a tagországok többek között olyan intézkedéseket hoztak, amelyek a pénzügyekre vonatkoztak. Támogatták a személyek, áruk, szolgáltatások és a tőke szabad forgalmát gátló akadályok megszüntetését a tagállamok között, egy olyan rendszer intézményesítését, amely révén a tagállamok gazdaságpolitikája koordinálható és a fizetési mérlegekben mutatkozó egyensúlyhiány helyrehozható, az Európai Beruházási Bank létesítését a Közösség gazdasági növekedésének előmozdítása érdekében, új erőforrások révén. A Római Szerződés megalkotói azonban nem gondoltak még a közös valutára; az ebben a szerződésben megfogalmazott szándékok és célkitűzések még korlátozottak voltak.

Marjolin-memorandum

1962-ben az Európai Bizottság Marjolin-memorandum néven ismertté vált dokumentumához köthetők a közösségi szinten megvalósított monetáris integrációról szóló első viták, valamint a monetáris együttműködés területén hozott első, ámbár igen korlátozott intézkedések. A memorandumban a Bizottság hangot adott annak az óhajnak, hogy a vámunióból az 1960-as évek végére gazdasági unió alakuljon ki, a tagállamok valutái közötti véglegesen rögzített árfolyamokkal.[2]

1964 májusában Bizottság alakul az Európai Gazdasági Közösség központi bankjainak elnökeiből, amely azt a feladatot kapja, hogy intézményesítse az EGK központi bankjai közti együttműködést.

1971-ben a Werner-jelentésben terv születik a Gazdasági és Monetáris Unió 4 szakaszban való, 1980-ig történő létrehozására a közösségen belül.

[1] Domokos Ernő – Katona Levente: *Útban az Európai Integráció felé.* Pallas Akadémia Kiadó, 2002 és az EKB weboldal: www.ecb.int

[2] Az egy eurónak megfelelő átváltási arányokat 1999. január elsején rögzítették.

1972 áprilisában „Valutakígyó” néven olyan rendszert hoznak létre, amelynek célja az Európai Gazdasági Közösség tagállamainak valutáira kijelölt ingadozási sáv progresszív csökkentése.

1973 áprilisában a Valutakígyó megfelelő működésének biztosítására létrejön az Európai Monetáris Együttműködési Alap.

1979 márciusában létrejön az Európai Monetáris Rendszer (EMR).

1986 februárjában aláírják az Egységes Európai Okmányt.

1988. június: Az Európai Tanács Jacques Delors elnökletével szakértői bizottságot (Delors-bizottság) hoz létre, amelynek feladata, hogy javaslatokat dolgozzon ki a GMU létrehozására.

1989 májusában az Európai Tanács elé terjesztik a Delors-jelentést.

1989 júniusában az Európai Tanács ülésén megállapodás születik a GMU három szakaszban történő létrehozásáról.

1990 júliusában elkezdődik a GMU első szakasza.

1990 decemberében kezdetét veszi a GMU második, illetve harmadik szakaszának előkészítésére összehívott kormányközi konferencia.

1992 februárjában aláírják az Európai Unióról szóló szerződést (ismertebb nevén maastrichti szerződést). Az Európa Tanács a maastrichti ülésen új együttműködési formák létrehozásáról döntött. Ezen az ülésen a következő, pénzügyi integrációt célzó intézkedések születtek:

– a nemzetgazdaságok erősítése és konvergenciájuk elérése,

– egységes, stabil valutát is magába foglaló gazdasági és monetáris unió létrehozása.

1993 októberében a németországi Majna-Frankfurtot választják az EMI és az EKB székhelyéül, javaslatot tesznek az EMI elnökének személyére.

1993 novemberében hatályba lép az Európai Unióról szóló szerződés.

1993 decemberében Lámfalussy Sándort nevezik ki az 1994. január 1-jén megalakuló EMI elnökévé.

1994 januárjában megkezdődik a GMU második szakasza, megalakul az EMI.

1995 decemberében a madridi Európai Tanácson döntés születik a közös valuta nevéről, továbbá forgatókönyvet állítanak össze az euró bevezetésére és az eurókészpénzre való áttérésre.

1996 decemberében az EMI bemutatja a mintabankjegyeket az Európai Tanácsnak.

1997 júniusában az Európai Tanács elfogadja a Stabilitási és növekedési paktumot.

1998 májusában Belgium, Németország, Spanyolország, Franciaország, Írország, Olasz-

ország, Luxemburg, Hollandia, Ausztria, Portugália és Finnország teljesíti az euró mint közös valuta bevezetésének kritériumait. Kinevezik az EKB Igazgatóságának tagjait.

1998 júniusában megalakul az EKB és a KBER, amely a nemzeti jegybankokból áll.

1998 októberében az EKB meghirdeti az 1999 januártól beinduló egységes monetáris politika stratégiáját és működési kereteit.

1999 januárjában megkezdődik a GMU harmadik szakasza; az euró az euróövezet közös valutája lesz; véglegesen rögzítik a részt vevő tagállamok nemzeti valutáinak árfolyamait; az euróövezetben egységes monetáris politika lép életbe.

2001 januárjára tizenkettedik tagállamként Görögország is csatlakozik az euróövezethez.

2002 elején bevezetik az eurókészpénzt, forgalomba kerülnek az euróbankjegyek és -érmék, az eurókészpénz 2002. február végétől az euróövezet kizárólagos törvényes fizetőeszköze lesz.

2004 májusára a KBER tíz új tagállam Nemzeti Központi Bankjával bővül.

A Gazdasági és Monetáris Unió (GMU) tehát a monetáris integráció szervezeti kerete. A gazdasági integráció a közös vagy az egyetlen valuta (Common or single currency) bevezetésével kiegészülve alkotja a monetáris integrációt, amelynek fő célkitűzése a hatékonyság, a stabilizáció biztosítása. Abban az esetben, ha ezek mellé még politikai célkitűzések is társulnak, akkor megvalósulhat a politikai unió.

A Gazdasági és Monetáris Unió megvalósulása következtében változások következnek be a gazdaság intézményeiben és működési mechanizmusaiban, mivel a közös valuta bevezetésével megszűnik a nominális árfolyamok változtatásának minden lehetősége, ami a nemzeti makrogazdasági politika egyik alapeszköze. Emellett a tőkeáramlások teljes liberalizálásával a kormányok a tőkekorlátozások eszközeivel sem élhetnek.

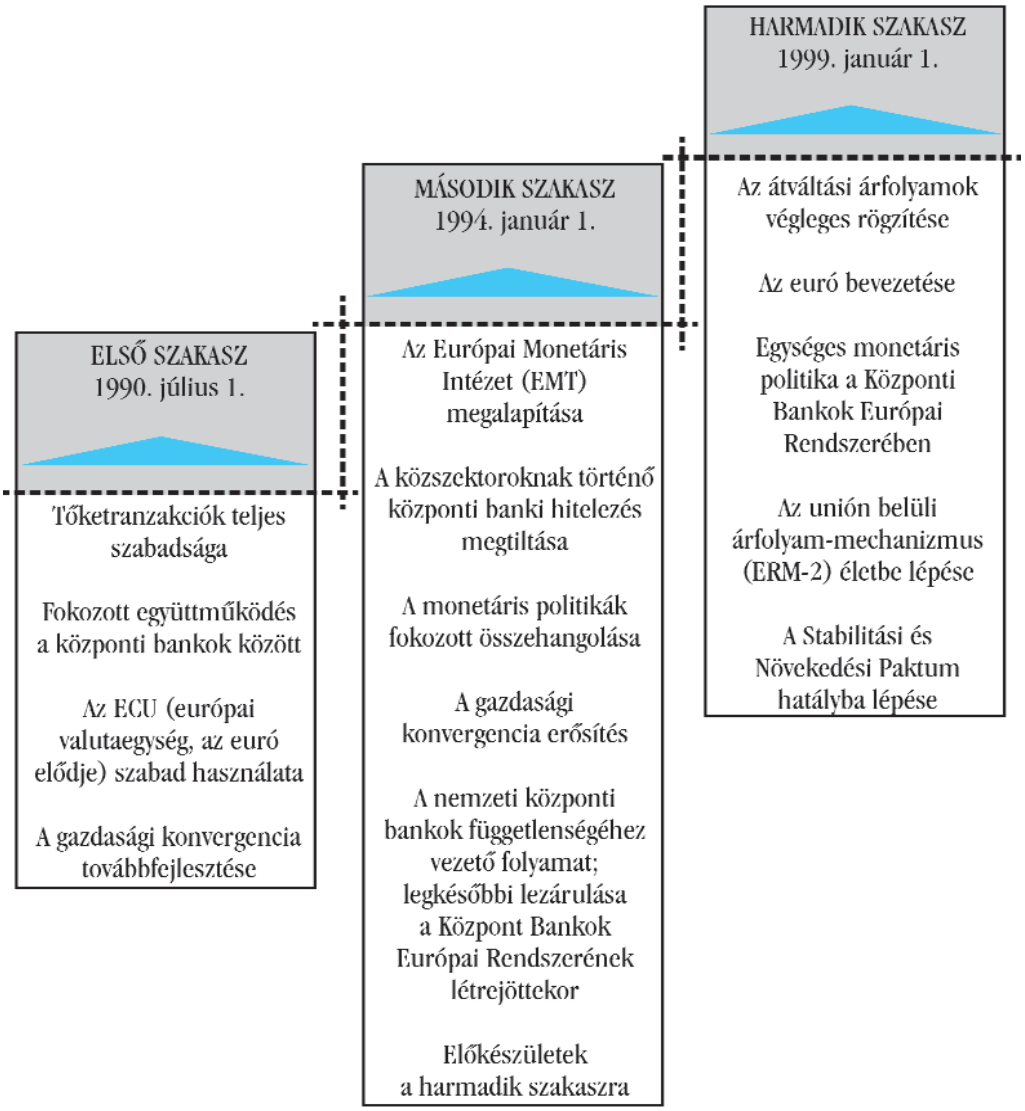
A Gazdasági és Monetáris Unió jogi alapjai

A GMU jogi alapjait az EK-szerződés fekteti le, ezzel kiterjesztve az Európai Gazdasági Közösség hatáskörét. Bár az EU-szerződés 2. cikke röviden hivatkozik a Gazdasági és Monetáris Unióra mint az unió egyik célkitűzésére, az összes lényeges eljárási és intézményi rendelkezés az EK-szerződésben foglaltatik bele. A Gazdasági és Monetáris Uniót a közösségi és nem a kormányközi jog szabályozza.

A Gazdasági és Monetáris Unió létrejöttének folyamata

1988 júniusában az Európai Tanács megerősítette a Gazdasági és Monetáris Unió (GMU) fokozatos megvalósítására vonatkozó célkitűzést. Felkért egy bizottságot, amelyet Jacques De-

lors, az Európai Bizottság akkori elnöke vezetett, hogy tanulmányozza az Unió megvalósításához vezető konkrét szakaszokkal kapcsolatos lehetőségeket, és tegyen javaslatot azokra. A bizottság a következő tagokból állt: az Európai Közösség nemzeti központi bankjainak elnökei, Lámfalussy Sándor, a Nemzetközi Fizetések Bankjának (BIS) akkori elnöke, Niels Thygesen, a közgazdaság-tudományok professzora Dániából és Miguel Boyer, a Banco Exterior de España akkori elnöke, valamint Frans Andriessen, az Európai Bizottság tagja. A munka eredménye, a Delors-jelentés, három különálló, ugyanakkor egyre magasabb fejlettségi szintet képviselő lépésben javasolta megvalósítani a gazdasági és monetáris uniót, amely a legjobban a következő ábra segítségével tekinthető át.[3]

1. ábra. A Gazdasági és Monetáris Unió három szakasza

[3] http://www.ecb.int/ecb/history/emu/html/index.en.html

A Gazdasági és Monetáris Unió első szakasza

A GMU első szakaszának beindítását az Európai Tanács a Delors-jelentés alapján 1990 július 1-re tette. Ebben a szakaszban az elszámolási egység még az ECU[4] (European Currency Unit) volt, amely csak bankszámlapénz formájában létezett. Ebben a valutakosárban, amit a nemzeti valutákból a tagállamok gazdasági erejének megfelelően súlyozottan képeztek, valamennyi tagország valutája részt vett, azoké is, akik az árfolyamstabilizáción kívül maradtak. A súlyokat ötévenként vizsgálják felül. Az ECU-t mint intervenciós eszközt felhasználták az árfolyam-stabilizálással kapcsolatos tranzakciókban.

A GMU első szakaszának a beindításával szabaddá tették a tőkék áramlását és megszüntettek mindenféle ilyen jellegű korlátozást a tagállamok között. Emellett megszüntették az árfolyam-ellenőrzéseket azzal, hogy minden országnak be kellett lépnie az Unió árfoyam-stabilizációs mechanizmusába. Tehát a Gazdasági és Monetáris Unió első szakaszának legfőbb célja a tőke és a fizetési műveletek útjában álló nemzeti korlátozások felszámolása, a teljes liberalizáció megteremtése.

Az Európai Unió a monetáris unióban való részvétel feltételeként a tagállamok felé szigorú konvergenciakritériumokat határozott meg, amelyek alapján eldőlt, hogy mely országokban vezethetik be az egységes valutát.

A konvergencia kritériumok a következők voltak:

1. A tagországoknak magas fokú árstabilitást kell elérniük. Az infláció, amit a fogyasztói árindexszel mérnek, a vizsgált egyéves időszakban nem térhet el több mint 1,5% ponttal a három legjobb inflációs teljesítményű tagország színvonalától.

2. Stabil kormányzati pénzügyi pozíciók értelmében kívánatos, hogy a költségvetési deficit a GDP 3%-át ne haladja meg.

3. Az államadósság a GDP 60%-át ne haladja meg.

4. A kamatok konvergenciáját úgy értelmezik, hogy a vizsgált egy évben az átlagos, nominális hosszú lejáratú kamatráta nem térhet el 2%-nál többel a három legjobb teljesítményű országétól.

5. Az Európai Monetáris Rendszer árfolyam-mechanizmusában a nemzeti valuta stabilitása, vagyis két éven belül nem szükséges a leértékelés egyetlen másik ország valutájával szemben sem.

A konvergenciakritériumok a pénzügyi egyensúlymutatókra helyezték a hangsúlyt, a fő célkitűzés az, hogy az egységes valutát alacsony és ellenőrizhető infláció mellett tudják bevezetni, valamint megteremteni az árstabilitást. A maastrichti szerződés keretén belül az új pénznemmel kapcsolatban arról is döntöttek, hogy egyetlen ország sem fog majd

[4] 1 ECU= 1,31 $

tudni az egységes valuta bevezetése ellen voksolni, amelyet azóta a visszafordíthatatlanság elvének neveznek.

A Gazdasági és Monetáris Unió második szakasza

A második szakasz 1994. január 1-jén kezdődött, amely átmeneti időszaknak számított, hiszen e periódus alatt jött létre az Európai Monetáris Intézet (EMI), amelynek működése a Központi Bankok Európai Rendszerének és az Európai Központi Bank létrehozataláig tartott.

Az Európai Monetáris Intézet élére 3 éves mandátummal Lámfalussy Sándort nevezték ki. Tagjai a tagállamok nemzeti központi bankjai lettek. A Frankfurtban székelő Intézet a nemzeti központi bankok pénzügyi együttműködését hivatott erősíteni, ellenőrizte a Európai Monetáris Rendszer működését, segítette a pénzügyi és politikai koordinációt és támogatta az ECU használatát. Ezért az Európai Monetáris Intézet jogosan tekinthető az Európai Központi Bank elődjének.

1995 decemberében az Európai Tanács tagjai megegyeztek abban, hogy a harmadik szakasz elején bevezetendő valuta közös neve „euro" lesz. Ugyanakkor az EMI-t bízták meg az euroövezet és a többi EU-tagország közötti jövőbeli monetáris politikai, illetve árfolyam-politikai kapcsolatok előkészítésével is.

Törvény szabta feladatával összhangban és a Nemzeti Kereskedelmi Bankokkal együttműködve az Európai Monetáris Intézet[5]:

– kidolgozta az euróövezet egységes monetáris politikai eszköztárát és eljárásrendjét, valamint elemezte a potenciális monetáris politikai stratégiákat;

– szorgalmazta a harmonizált módszerek kidolgozását a pénzmennyiség alakulásával, a banki tevékenységgel, a fizetési mérleggel és más pénzügyekkel kapcsolatos euróövezeti statisztikák gyűjtésére, rendszerezésére, közzétételére;

– kidolgozta a devizaműveletek lebonyolításának, valamint az euróövezeti tagállamok hivatalos devizatartalékai tartásának és kezelésének kereteit;

– hatékonyabbá tette a határokon átnyúló fizetési és értékpapír-elszámolási tranzakciókat az európénzpiac integrációjának előmozdítására; ezt elsősorban a nagy értékű, határokon átnyúló, euróban teljesített fizetések feldolgozásához szükséges technikai infrastruktúra (a TARGET-rendszer) létrehozásával érte el;

– kidolgozta az euróbankjegyek műszaki és tervezési specifikációit;

– harmonizált számviteli szabályokat és standardokat dolgozott ki, lehetővé téve a KBER konszolidált mérlegének belső és külső adatszolgáltatási célra történő elkészítését;

[5] Hanspeter K. Scheller: *Az Európai Központi Bank története, szerepe, feladatai.* 2004.

– létrehozta a KBER-en belül végrehajtandó operatív és stratégiai feladatok információs és kommunikációs rendszereit;

– meghatározta azokat a módszereket, amelyekkel a KBER hozzá tud járulni az illetékes felügyeleti szervek elvi-stratégiai munkájához a hitelintézetek és a pénzügyi rendszer stabilitásának előmozdítására.

1996 decemberében az EMI a 2002. január 1-jei forgalomba hozatalra kiválasztott bankjegyek sorozattervét is bemutatta az Európai Tanácsnak.

1998. május 2-án az Európai Unió Tanácsa egyhangúlag úgy döntött, hogy 11 tagállam teljesítette a GMU harmadik szakaszában való részvételhez és a közös valuta 1999. január 1-jei bevezetéséhez szükséges feltételeket. A konvergenciakritériumok teljesítése alapján az első résztvevők Belgium, Németország, Spanyolország, Franciaország, Írország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Ausztria, Portugália és Finnország voltak.[6]

Konvergenciamutatók 1997-ben az egyes országokban[7]:

	Árstabilitás	Túlzott deficit	Hosszú távú kamatok
Referenciaértékek	2,7%		7,8%
Ausztria	1,1%	Nem	5,6%
Belgium	1,4%	Nem	5,7%
Finnország	1,3%	Nem	5,9%
Franciaország	1,2%	Nem	5,5%
Görögország	5,2%	Igen	9,8%
Hollandia	1,8%	Nem	5,5%
Írország	1,2%	Nem	6,2%
Luxemburg	1,4%	Nem	5,6%
Németország	1,4%	Nem	5,6%
Olaszország	1,8%	Nem	6,7%
Portugália	1,8%	Nem	6,3%
Spanyolország	1,8%	Nem	6,3%

Az állam- ill. kormányfők között abban is politikai egyetértés alakult ki, hogy kiket javasolnak kinevezésre az Európai Központi Bank (EKB) Igazgatóságába.

Szintén 1998 májusában a közös valutát bevezető tagországok pénzügyminiszterei megállapodtak ugyanezen tagállamok jegybankelnökeivel, az Európai Bizottsággal és az EMI-

[6] www.ecb.int

[7] Domokos Ernő – Katona Levente: i.m.

vel, hogy az euróra való végleges átváltási árfolyamok rögzítéséhez az árfolyam-mechanizmusban részt vevő tagállamok valutáinak az aktuális középárfolyamát fogják használni.

A második szakasz célkitűzései közé tartozott a monetáris politikák fokozott összehangolása is. Az első periódus tapasztalatai alapján arra a következtetésre lehetett jutni, hogy a méretre szabott monetáris politika nem veszélytelen. Ezek a veszélyek kiváltképpen az uniformizált kamatláb-politika és a különböző növekedési ütemek és az inflációs ráták kapcsán merültek fel.

A monetáris politikák összehangolásának a hiánya vagy a szigorú megszorítások társadalmi és politikai ellenérzéseket válthatnak ki. Emellett a rövid távú gazdasági konvergencia érdekében a tagországok különböző kényszerekkel találhatják szemben magukat. Aggályok tehát léteznek a monetáris politikák összehangolásával kapcsolatban is. Ezekre azonban egyik megoldás a ciklikus mozgások elfogadása. A másik pedig az, hogy a gazdaságpolitika egyes területei, mint például a költségvetési és jövedelempolitika, megmaradnak nemzeti kompetenciaként.

A Gazdasági és Monetáris Unió harmadik szakasza

A harmadik szakasz 1999. január 1-jével kezdődött meg. Első lépésként visszavonhatatlanul rögzítették az euroövezet 11 tagállamának nemzetközi pénzneme és az euró közötti átváltási kulcsokat. A visszavonhatatlanul rögzített euróátváltási árfolyamok:[8]

1 euró	= 40,3399 belga frank
	= 1,95583 német márka
	= 166,386 spanyol peseta
	= 6,55957 francia frank
	= 0,787564 ír font
	= 1936,27 olasz líra
	= 40,3399 luxemburgi frank
	= 2,20371 holland forint
	= 13,7603 osztrák schilling
	= 200,482 portugál escudo
	= 5,94573 finn márka

2001. január 1-re Görögország is teljesítette a konvergenciakritériumokat, és 12. tagállamként belép a Gazdasági és Monetáris Unióba. A görög nemzeti pénznem esetében a következő átváltási aránnyal számoltak: 1 euró = 340,750 görög drachma.

[8] Hanspeter K. Scheller: i. m.

Az euró tényleges pénzzé válásával egy időben a hivatalos ECU-kosár megszűnt létezni. Az ECU-t 1:1-ben váltották át euróra. 2002. január 1-ig az euró csak számlapénz formájában létezett, az euróérmék és euróbankjegyek csak ezután kerültek forgalomba. Az Európai Monetáris Intézet közölte, hogy az eurórendszer a monetáris politikai műveleteket kizárólagosan euróban végzi, és hogy az euró lesz a TARGET-rendszer működésében az egyetlen elszámolási egység. Ennek figyelembevételével a pénzügyi szektor komoly előkészületeket tett arra, hogy a harmadik szakasz kezdetétől integrált pénzpiacokon működjön.

A GMU harmadik szakaszában működésbe lép a közös monetáris politika és annak intézményi létesítménye, a Központi Bankok Európai Rendszere, és megkezdi a tevékenységét. A KBER elsődleges célja az árstabilitás fenntartása és az általános gazdaságpolitika támogatása.

A Központi Bankok Európai Rendszerének alapvető feladatai:

– a Közösség monetáris politikájának meghatározása és végrehajtása,
– devizaműveletek végzése,
– a tagállamok devizatartalékainak tartása és kezelése,
– a fizetési rendszerek zavartalan működésének biztosítása.

A KBER-nek a monetáris unióból következő legfontosabb feladata a monetáris politika meghatározása és végrehajtása, amelyet a GMU harmadik szakaszának első napjától kezdve lát el. Az előkészületeknek köszönhetően a pénzügyi piacok a GMU harmadik szakaszának kezdetén azonnal át tudtak térni az euróra. A kereskedés kizárólagosan euróban folyt, a hitelviszonyt megtestesítő, forgatható kintlevőségek zömét átváltották euróra. Az összes nagy értékű, határokon átnyúló fizetési rendszer euróban működött. A GMU harmadik szakaszában lépett életbe az ERM-2, az új árfolyam-mechanizmus, amelyet az Európai Monetáris Intézet készített elő.

A GMU-ra vonatkozó rendelkezések kiegészítéseként az Európa Tanács 1997-ben elfogadta a Stabilitási és Növekedési Paktumot, amelynek célja a költségvetési fegyelem biztosítása a GMU keretében. A tagállamok többéves függetlenség mellett kötelezték el magukat, főként a GDP 3%-át meghaladó hiányt kellett elkerülniük. Mindezek mellett véleményem szerint a GMU harmadik szakaszának legnagyobb megvalósítása és az integráció legnagyobb fejleménye a közös pénznem bevezetése volt.

Az euró bevezetésének jelentős előnyei hamar megmutatkoztak az üzleti életben. A közös valuta használatának eredményeként megnövekedett a fúziók, összeolvadások és bekebelezések száma, különösen a pénzügyi szférában. Az euró nagymértékben felgyorsította a versenyt az európai vállalatok között, amely napjainkig tartó küzdelmet jelent szinte min-

den egyes cégnek, és csak azok tudnak a többieken felülkerekedni, amelyeket a leghatékonyabban és legésszerűbben irányítanak.

Irodalomjegyzék

Domokos Ernő – Katona Levente: *Útban az Európai Integráció felé.* Pallas Akadémia Kiadó, 2002.

Hanspeter K. Scheller: *Az Európai Központi Bank története, szerepe, feladatai.* 2004.

Pogátsa Zoltán: *A monetáris unió és Magyarország*

http://www.ecb.int/ecb/history/emu/html/index.en.html

www.mimi.hu/eu/gazdasagi_es_monetaris_unio.html

http://europoeum.org.hu – országtapasztalatok